

Góry Lasithi, na Krecie, reprezentują nie tylko jeden z najpiękniejszych krajobrazowo i najczęściej odwiedzanych przez turystów regionów wyspy, ale są także świadkami najbardziej interesujących epizodów kretańskiej historii, od początku zasiedlenia, ok. 5000 r. przed Chr., do wyzwolenia z panowania tureckiego, w końcu 19. wieku. Pośrodku gór rozpościera się płaskowyż (ok. 800 m npm), będący głównym obszarem rolniczym regionu i jego centrum osadniczym. W przeszłości góry, otaczające płaskowyż i wznoszące się na wysokość od 1600 do 2150 m, stanowiły istotną barierę komunikacyjną i czyniły region największą i najludniejszą naturalną fortecą wykorzystywaną jako obszar refugialny w przypadku inwazji na wyspę lub wybuchu konfliktów wewnętrznych. Każda większa, a szczególnie nagła zmiana systemu osadniczego w górach Lasithi i na jego płaskowyżu odzwierciedlała dramatyczne wydarzenia i procesy, nie zawsze łatwe do uchwycenia w innych częściach wyspy. Chociaż góry Lasithi były wcześniej okazjonalnie badane przez archeologów, to główne elementy osadnictwa, w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza (ok. 3100-900 r. przed Chr), wciąż kryją nieznane epizody historii Krety (jak n.p. Karfi - najlepiej znane i tylko częściowo odkopane stanowisko w regionie) lub są całkowicie ignorowane w pracach na temat cywilizacji minojskiej (jak n.p. Mesa Lasithi Agioi Apostoloi - najwyższe położone [ok. 1000 m npm] minojskie miasto z epoki brązu). Wcześniej prowadzone przez kierownika projektu badania terenowe pokazały ogromny potencjał badawczy regionu w zakresie historii osadnictwa, które jest kluczem do zrozumienia historii całej wyspy; prace te, jednak, dalekie są od ich zakończenia.

Celem niniejszego projektu jest rekonstrukcja dziejów wybranych ośrodków osadniczych w górskiej strefie Lasithi, zamieszkałych w trzecim i drugim tysiącleciu przed Chr., ze szczególnym uwzględnieniem podstawowych różnic w zasiedleniu i organizacji tych ośrodków w porównaniu z analogicznymi w strefie nizinnej. Analiza zebranych w trakcie projektu informacji topograficznych, materiałów powierzchniowych oraz uzyskanych w trakcie planowanych wykopalisk na stanowisku Karfi, będzie podstawą do wyjaśnienia historycznych okoliczności powstania badanych ośrodków, ich rozwoju i upadku. Poszukiwać będziemy odpowiedzi na pytania kiedy i dlaczego osady górskie powstały, skąd pochodzili ich założyciele i dokąd się przenieśli po opuszczeniu gór?

Do realizacji wyżej wspomnianych celów niezbędne są intensywne prace terenowe na wyselekcjonowanych obszarach stanowiących centra osadnicze. Prace te obejmą trzy kategorie działań: 1) rekonesans archeologiczny – poszukiwanie nieznanymi stanowisk i śladów osadniczych dookoła głównych osad mieszkalnych badanych ośrodków, 2) szczegółowe studia topograficzne wszystkich zlokalizowanych stanowisk, ich lokalizacja na dostępnych mapach, wykonanie map i szkiców własnych, wykorzystanie zdjęć dronów; prace te obejmowały też będą sporządzenie dokumentacji niezbędnej do planowanych w przyszłości badań powierzchniowych lub wykopaliskowych na podstawie zezwoleń nowo-otwartego Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach, 3) prace wykopaliskowe na stanowisku Karfi (projekt w ramach zezwolenia Brytyjskiej Szkoły w Atenach). Odnośnie punktów 1) i 2), badania topograficzne i powierzchniowe obejmą obszar dookoła głównych stanowisk mieszkalnych (o promieniu do 30 minut drogi od tych stanowisk) w celu identyfikacji najważniejszych elementów peryferyjnych i pomocniczych, które odgrywały kluczową rolę w organizacji gospodarczej i społecznej badanych zespołów. Odnośnie punktu 3), wykopaliska w Sektorze B stanowiska Karfi, z unikalnym depozytem ze średniej epoki brązu, mają szczególne znaczenie dla interpretacji innych stanowisk badanych ośrodków. Źródła archeologiczne zebrane w trakcie realizacji projektu, analizowane wspólnie z charakterystyką krajobrazu i topografią badanych obszarów pozwolą zrozumieć historyczne uwarunkowania wyboru takiego, a nie innego miejsca przy każdorazowym wycofaniu się ludności do rejonów naturalnie obronnych. Rekonstrukcja badanych ośrodków, a szczególnie zmian lokalizacji poszczególnych stanowisk i organizacji przestrzennej w szerszych granicach tychże ośrodków, pomoże odsłonić najsłabiej znane epizody historii Krety, takie jak hipotetyczna ekspansja na obszary gór Lasithi w końcu neolitu (ok. 3500-3100 przed Chr.), upadek starszych pałaców (ok. 1700 przed Chr.), dramatyczne okoliczności końca minojskiego państwa pod naporem Mykeńskich najeźdźców (ok. 1450 przed Chr.), oraz załamanie systemu politycznego we wschodniej części Morza Śródziemnego ok. 1200 przed Chr.

Rezultaty projektu zostaną opublikowane w artykułach naukowych oraz w rozdziale współautorskiej książki, a także upowszechnione w popularnonaukowych artykułach i mediach, prelekcjach dla miejscowej ludności oraz przekazane zostaną lokalnym instytucjom odpowiedzialnym za ochronę zabytków i krajobrazu badanego rejonu.